

Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi
Turkey Journal of Theological Studies
[Tiad-2017]

[TiAD], 2022, 6 (2): 518-535

Bir Erdem Olarak 'Kendini Bil' Öğretisi

The Doctrine of 'Know Thyself' as a Virtue

İsmail ŞİMŞEK

Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
(Assoc. Prof., Pamukkale University, Theology Faculty)

universalteoloji@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5682-7013

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 07.07.2022
Kabul Tarihi / Accepted : 01.09.2022
Yayın Tarihi / Published : 31.12.2022
Yayın Sezonu : Aralık
Pub Date Season : December

Atıf/Cite as: Şimşek, İsmail. "Bir Erdem Olarak 'Kendini Bil' Öğretisi". Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi. 6/2 (Aralık 2022): 518-535 doi: 10.32711/tiad.1142073

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (İsmail Şimşek).

Telif Hakkı&Lisans/Copyright&License: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır. / Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU

Bir Erdem Olarak 'Kendini Bil' Öğretisi

Öz

'Kendini bil' öğretisi düşünce tarihinde neredeyse tüm dini mistik yapıların temel ahlaki öğretilerinden birisi olmuştur. Çünkü insanın varoluş gayesini bilmesi birçok açıdan önemlidir. Birincisi, var olmak için kendi kendine yeterli olup olmadığını fark edecektir. Buna göre varlığı için başka bir varlığa ihtiyaç duyduğunu fark edince ihtiyaç duyduğu varlıkla ilişkisini yeniden oluşturacaktır. İkincisi, kendisini bilen insan sonlu, sınırlı ve geçici bir varlık olduğunu anlayacak, dünyayla, toplumla, diğer fertlerle ve temelde Tanrı ile ilişkisini bu düşünce üzerinden temellendirecektir. Üçüncü, kendini bilen insan somut anlamda kendisini sağlıklı kılacak, hayatını devam ettirecek veya kolaylaştıracak şeyleri öğrenmeye çalışacak, kendi refah seviyesini yükseltecektir. Dördüncüsü, kendini bilen insan aslında neyi bilip neyi bilemeyeceğinin farkına varacaktır. Bu nedenle düşünce tarihinde en üstün bilginin kendini bilmek olduğu hep vurgulanmıştır. Bu anlamda Sokrates'in 'bildiğim bir şey varsa o da hiçbir şey bilmediğimdir,' sözünü unutmamak gerekir. Biz bu çalışmada bu öğretiyi bilmek, bulmak ve olmak şeklinde üç aşama biçiminde değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Gnothi Sauton, Kendini Bil, Erdem, İnsan, Tanrı.

The Doctrine of 'Know Thyself' as a Virtue

Abstract

The doctrine of 'know thyself' has been one of the basic moral teachings of almost all religious mystical structures in the history of thought. Because knowing the purpose of human existence is important in many ways. First, he will realize whether he is self-sufficient to exist. Secondly, a human who knows himself will understand that he is a finite, limited and temporary being, and will base his relationship with the world, society, other individuals and God on this thought. Third, a human who knows himself will try to learn things that will make him healthy, continue his life or make it easier, and increase his own level of well-being. Fourth, the human who knows himself will realize what he actually knows and what he does not know. For this reason, it has always been emphasized in the history of thought that the highest knowledge is self-knowledge. In this sense, it should not be forgotten that Socrates said "if there is one thing I know, it is that I know nothing". In this study, we will evaluate this teaching in three stages as knowing, find out and perfection.

Keywords: Gnothi Sauton, Know Thyself, Virtue, Human, God.

Giriş

İlk defa M.Ö. 6. yüzyılda yaşayan ve Yedi Bilge'den biri olarak kabul edilen Sparta'lı Khilon tarafından Delphoi'deki Apollon tapınağına yazılmış olsa da 'Kendini Bil' öğretisi neredeyse tüm dini ve mistik geleneklerde temel erdem olarak kabul edilir. Hinduizm'den Budizm'e, Hristiyan mistisizmden İslam tasavvufi düşüncesine kadar birçok alanda erdem ve ahlak konusu genelde insanın kendini bilmesi öğretisi ile temellendirilir. Bu durum varoluşu anlamlandırmada gözünü evrene çevirmiş olan insanın evrenden kendisine dönmesine çağrıdır. Özne konumundan nesne konumuna dönmesidir. Zira insan ilk önce bir özne olarak gördüğü, tecrübe ettiği, algıladığı dışsal alana yönelir. Evren nasıl meydana geldi? Varoluş nasıl oluştu? Varlığın kökeni nedir? Antik Yunan filozofları bu anlamda *arke* konusuyla yakından ilgilenmiştir. Oysa değerler alanı sunan din ve mistik düşünceler insana kendini konu etmesi gerektiğini öğütler. Bu nedenle 'Kendini bil' çağrısıyla insan kendisini nesneleştirir. Artık bakışlar kendisine yönelir, kendine kendi dışından bakar. Bu bir anlamda dışsalın da anlaşılmasını kolaylaştırır. Kendini bilme başlangıç basamağı olarak kendini tanımayı, sınırlılıklarını, sonluluğunu, ereğini, varoluş gayesini fark etmeyi ve evreni bu açıdan değerlendirmeyi önceler. Böyle bir bakış açısında insan hem düşünen hem düşünülen hem özne hem nesne hem âkil hem makul, hem temaşa edilen hem de temaşa edendir. Çünkü o, bilen, bilinen, bildiğini de bilen ve bildiğinin farkında olan varlıktır. O yüzden Sokrates erdemini temeline kendini bilmeyi yerleştirir, bilmenin erdem, bilgisizliğin ise kötülük olduğunu, hiç kimsenin bilerek kötülük yapmayacağını söylerken benzer şekilde Türk İslam sûfi ve şairlerinden Yunus Emre kendini bilmenin gerçek ilim olduğunu 'İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir' dizeleriyle ifade eder. Nitekim kendini bilen, kendi özünü yakalayan, varoluş ereğini anlar. Buna göre olması ile olmaması gerekenin ayırımına varır. Artık onun yapması gereken varoluş ereğine göre yaşamaktır. Çünkü bilmek, bilgisine göre eylemde bulunmayı gerektirir. 'Kendini Bil' öğretisi şu üç durumla sonuçlanır. Birincisi, kendini bilen, kendini tanıyıp kendi doğasına, ereğine en uygun davranış ve söylemlerde bulunmaktır ki bu aşama *bilmek* aşamasıdır. İkincisi, kendini bilen, kendi kendine varoluşunun imkânsızlığını anlayacak, sonluluğu karşısında sonsuzu, sınırlılığını karşısında sınırsız, acziyeti karşısında mutlak kudreti idrak edecektir ki bu aşama *bulmak* aşamasıdır. Bu nedenle mutasavvıflar 'Kendini bilen rabbini bilir' demiştir. Rabbi bilmek ise dini geleneklerde en büyük erdem olarak görülmüştür. Çünkü Rabbin farkına varıldığında artık her şeyin ölçüsü sınırlı, sonlu olan değil mutlak kudret sahibi varlık olacaktır. Artık erdem onun emir ve yasaklarında görülecektir. Bu durum erdemini kaynağına bir açıdan tanrısal buyrukları yerleştirmek demektir. Öyleyse 'kendini bil' çağrısı bu aşamada inanca çağrıdır veya inanca

çağrı kendini bilmeye çağrıdır. Üçüncüsü ise kendini bilen insan sınırlılıklarının, sonluluğunun, acziyetinin, varoluş ereğinin farkına varır ki bu aşama *olmak* aşamasıdır. Bu bir anlamda haddin bilinmesidir. Öyleyse 'kendini bil'e çağrı bilmek, bulmak ve olmaktan oluşur. *Bilmek* doğasını tanımaktır. *Bulmak* hakikati keşfetmektir. *Olmak* kemale erdemdir.

1. Bilmek Aşaması: Kendini Bilen Doğasına En Uygun Eylem ve Söylemde Bulunur.

Felsefe tarihinde insanın evrenden kendine yönelmesine çağrı genellikle Sokrates ile başlatılır. Nitekim Sokrates öncesi doğa filozofu olarak adlandıracağımız düşünürler genellikle arke problemi ile yakından ilgilenmiş, görünenin, tecrübe edilenin arkasında yer alan ilk ilke, asli madde, ilk neden üzerine yoğunlaşmışlardır. Bu ilke ile varoluşun kaynağı ve nasıl oluştuğu anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Thales *evren ruhu*, Anaksimandros yıldızları idare eden ve nesnelere kaynağı olan *apeiron*, Ksenophanes zihin gücüyle evrene hareket veren *hareketsiz düşünce*, Herakleitos her şeyi aşan *logos*, Anaksagoras maddeye hareket veren, ona hükmeden biçimlendirici *Ruh, Akıl (Nous)* düşüncesiyle¹ bu dönemin önemli doğa filozoflarıdır. Bu nedenle Antik Yunan düşüncesinde varoluşun kaynağını sorgulama ve anlamlandırmada temel dikkat noktası insanın karşısında somut olarak duran evren olmuştur. Onlara göre gerçek, dokunulan, tecrübe edilen şeydir. Ancak Sokrates, felsefenin merkezine somut olarak tecrübe edilen evren yerine bizatihi insanın kendisini yerleştirmiştir. Delphoi tapınağının girişine yazan "Gnothi Sauton" yani 'kendini bil' düşüncesi onun felsefesinin temelini oluşturur. Bu durum Aristoteles'in 'insan bilen varlıktır, doğal olarak bilmek ister'² ifadesinde belirttiği bilme arzusunun nasıl karşılanacağına yönelik bir yöntemdir. Zira kendini bilmesine yönelik bu çağrı bir anlamda özne olan insanın kendisini keşfedilecek bir nesne olarak ele almasına davettir. Bu çağrı bilen varlığın – ki insan var olduğunun bilincinde olan varlıktır- öncelikle kendisini bilmesine, kendinden hareketle varoluşu anlamlandırmasına yönelik yapılan vurgudur. Çünkü insan salt şuurlu varlık olmayıp aynı zamanda akıllı ve şuurlu olduğunu da bilen varlıktır. Ayrıca salt akleden değil aklettiğini de gözlemleyen, araştıran, inceleyen, sorgulayan Schumacher'in belirttiği gibi 'ben' demeye muktedir, aklını, aklettiklerini kendi amaçları doğrultusunda yönlendiren varlıktır.³ Bu yüzden Sokrates, sorgulanmamış hayatı yaşanılmaya değer bulmaz. O halde insanı, öncelikli olarak kendini bilmeye çağırmak bir özne olarak kendisini nesneleştirmesini istemektir. Bu durumda artık hem bilen

¹ Aydın Topaloğlu, *Filozofların Tanrısı: Teistik Perspektif* (İstanbul: Ufuk Yayınları, 2014), 75; İsmail Şimşek, *Düşünce Tarihinde Tanrı'nın Özgürlüğü Sorunu* (Ankara: Elis Yayınları, 2017), 197.

² Aristotle, *Metaphysics* (London: George Bell and Sons, 1896), 1.

³ E. F. Schumacher, *A Guide for The Perplexed* (London: Cox & Wyman Ltd, 1986), 26.

özne hem de bilinen olarak nesnedir. Zira varoluşun kaynağını araştıran insanın öncelikle kendisinin ne olduğunun ortaya koyulması gerekir. Bilen öznenin neliği anlaşılınca onun bildiklerinin de sınırı ortaya çıkacaktır. Bu nedenle 'kendini bil' bir yönüyle öznenin ayna karşısında kendisini görmesidir. Kendine yönelmesi, doğasını bilmesi, özünü kavraması kendinden uzaklaşıp kendisini nesneleştirerek kendine aynadan bakmasıdır. Aslında bilen öznenin önce kendinden uzaklaşması, nesneleşmesi ve sonuçta kendine gelmesidir. Çünkü kendini tam olarak idrak eden, kavrayan aslında ne olduğunun farkına varandır. Nitekim kendini bilmek veya özünü anlamak, tanımak sürekli olarak insanı kendine kurban eden daimî meşguliyetlerden "kendisine" çağıran, "kendisi"ni görmek için aynanın önüne yerleştirmektir.⁴ Dolayısıyla "kendini bil" öğretisi insanın öncelikle özsel olarak doğasını tanımasına, neliğini idrak etmesine, böylece kendini bulmasına, öğrenmesine ve sonuçta kendine dönmesine çağrıdır. Gözün dışsaldan içre çevrilmesidir. Bu durum benliğini oluşturmasının, geliştirmesinin ve olgunlaştırmasının kısaca erdemli olmasının ilk basamağıdır. Bu yönüyle insanın kendi doğasına ait bilgisi Rousseau'nun belirttiği gibi insanların sahip olduğu bilgiler arasında en yararlı olmasına rağmen belki de en az sahip olunan bilgidir. Onun da dediği gibi Delphoi tapınağındaki 'kendini bil' yazıtı tek başına ahlakçıların hacimli kitaplarından çok daha önemli ve güçlü temel kurallar içermektedir.⁵

Kendini bilmek, doğasını tanımak, akıllı varlık olduğunun bilincine, idrakine varmak, buna göre söz ve eylemde bulunmaktır. Nitekim kendini bilmemek, kendi özsel doğasına uygun olmayan, hadsiz, kendisine yaraşmayan davranışlarda bulunmak şeklinde anlaşılmaktadır. Bu nedenle kendini bilmeye davet uyuyan benleri uyandırmaya yönelik bir çağrıdır. Dolayısıyla bu öğretiyi erdemli olmak için bir başlangıç basamağı olduğu gibi aslında nihai hedeftir. Zira kendini bilmek, ihtiyaçlarının farkına varmak, eksikliklerini görmek ve tamamlamayı gerektirir. Bu anlamda kendi doğasına en uygun olan fiiller onun erdemini oluşturur. Çünkü erdem her varlığın kendine özgü, doğasına uygun eylemleri en iyi şekilde yerine getirmek anlamına gelen *arete* sözcüğünden türemiştir. *Arete* başlangıçta ahlaksal belirlenmeden yoksun olan ve herhangi bir şeyin belli bir alandaki yetkinliğine karşılık gelen sözcük olarak ortaya çıkmıştır. Her ne veya kim olursa olsun kendisine uygun işi yapana, kendine özgü işlevi yerine getirene, gerçek amacına erişene yetkin bir şey ya da erdemli insan denirdi.⁶ Bu kavramı insan ve eylemleri için kullanan ilk filozof ise Sokrates olmuştur. Bu bağlamda Sokrates açısından erdem insana kendine

⁴ Ali Şeriatî, *Kendini Bilmek*, çev. Selim Naci Karaarslan (Ankara: Endişe Yayınları, 1990), 75.

⁵ Jean Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni*, çev. Ertuğ Ergün (Ankara: Yeryüzü Yayinevi, 2003), 20.

⁶ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2013), 73.

özgü ve uygun olanı ve kendini gerçekleştirme imkânı veren yetkinliktir. Benzer şekilde Platon da ruhu üç parçaya böldükten sonra erdemi her bir parçanın kendi işlevini en iyi bir biçimde yerine getirmesi şeklinde açıklamıştır.⁷ Dolayısıyla erdem varlığın doğasına uygun eylemde bulunması, doğasına uygun hareket etmesidir. Örneğin gözün erdemi görmek, kulağın erdemi duymak, bıçağın erdemi kesmektir. Öyleyse esas olan şeylerin doğasını bilmektir. Çünkü doğasını tanımak, özünü bilmek aynı zamanda doğasına uygun eylemde bulunmayı gerektirir. Bu, eylemlerin erdemini de gösterir. Bu yüzden hem dini hem felsefi düşüncede erdem konusunda en önemli başlangıç noktası olarak insanın kendisini tanınması ve neliğini anladıktan sonra doğasına, ereğine en uygun olan davranış ve söylemde bulunması temel kabul edilmiştir. Bu tür söylem ve davranışta bulunması da onun erdemi olarak görülmüştür. Çünkü varoluş amacına uygun hareket etmek bizatihi erdemın kendisi olmuştur. Dolayısıyla insan açısından erdem için asıl vazgeçilmez bilgi kendini, doğasını bilmesidir. Neşet Ertaş'ın,

İnsanlar kendini bilebilseydi
Dünyada haksızlık, kavga olmazdı.
İnsan doğan yine insan ölseydi
Belki dünyada hayvan kalmazdı.

dizeleri doğasına göre eylemde bulunmanın erdemli bir davranış olduğunu daha açık bir şekilde ifade etmektedir.

Kendi doğasına yönelik bilgi neyin kendisini yetkin kılacağına dair bilgiyi içerir. Bu ise onun *arete*'sini oluşturur. Zira kendi doğasını bilen; nasıl erdemli yaşanılır, erdemli yaşam ne demektir, hangi nitelikler erdemli yaşamın koşullarıdır, erdem insanın yaşamında nasıl somutlaşır, sorularının cevabını arar. Erdem-bilgi ilişkisi; erdemın insan hayatında yansımaları olarak dindarlık; adalet, cesaret ve ölçülülük gibi temel niteliklerin gerekliliğini anlar. Çünkü onu yetkin kılacak tüm nitelikler onun erdemini oluşturacaktır. 'Kendini bil'den maksat varoluş amacını anla, doğana uygun, seni hedefe götürecektir, olgunlaştıracak, kâmil varlık konumuna yükseltecek eylemleri bil ve uygula demektir. Çünkü bilme aynı zamanda bildiğini eyleme geçirmeyi gerektirir. Bu durum erdem kelimesinin kökenini oluşturan *arete*'nin anlamıyla uygunluk arz eder.

'Kendini bil' çağrısı, kendisini erdemli kılacak şeyleri bilmeyi içerir. Sokrates bu durumu *Alkibiades* diyalogunda şu şekilde ifade eder:

⁷ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 311.

Sokrates: Kendinin ne olduğunu bilmek bilge olmaktır, dememiş miydik?

Alkibiades: Evet

Sokrates: Ne olduğumuzu bilmezsek, bilge değilsek, bize ait iyi veya kötü şeyleri bilebilir miyiz?

Alkibiades: Nasıl bilebiliriz?⁸

Bu nedenle aslında insanın kendini bilmesi en büyük bilgelik olarak görülmektedir. Yunus Emre'nin 'İlim, ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir' mısraları da, Şeyh Galib'in 'Hoşça bak zatına kim zübde-i âlemsin sen, Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen' dizeleri de, Hz. Ali'nin 'Sen, seni küçük bir cisim zannedersin, hâlbuki büyük âlem sende dürüldür,'⁹ sözü de her şeyi içinde barındıran mikrokozmos olan insanı bilmenin en üstün bilgi olduğunu göstermektedir. Nitekim Lao Tzu'nun başkalarını bilen akıllı; kendini bilen ise aydınlanmıştır, sözünü unutmamak gerekir.¹⁰ Fakat asıl olan kendini bilmenin kendine yaraşır bir şekilde eylemde bulunmanın ilk basamağını oluşturmasıdır. Böyle bir bilgi doğrudan erdemle ilişkilidir. Sokrates'in 'erdem bilgidir' ifadesi bu durumu yansıtmaktadır. Zira o bilgiyi erdem olarak görürken bilgisizliği erdemsizlik olarak ifade eder. Dolayısıyla kötülük cahillikle eşdeğer görülür. Zira insan zaten bilerek kötülük yapmaz. Eylemin kötü olduğuna dair kesin bilgisi olduğunda o eylemi gerçekleştirmez. Bu anlamda 'kendini bil' öğretisi aslında insanın ne olmadığını bilmeye de çağrıdır. Nitekim Sokrates neyi bilmediğinin farkına varmayı en büyük erdem ve en yüksek bilgi olarak görür. Onu döneminin diğer düşünürlerinden farklı kılan özelliğinin bilmediğinin farkında olması olduğunu ifade ettiğini unutmamak gerekir. 'Bildiğim bir şey varsa o da hiçbir şey bilmediğimdir' özdeyişinin anlamı burada yatmaktadır. Bilindiği gibi bu söz aslında Delphoi kâhininin kehanetiyle ilgilidir. Anlatıldığına göre Sokrates'in dostu Khairephon, bir gün Delphoi'ye gitmiş, orada Apollon tapınağının kâhinine insanlar arasında Sokrates'ten daha bilge bir kimsenin olup olmadığını sorduğunda hayır cevabını almıştır. Durumu Sokrates'e anlattığında Tanrı Apollon'un neden bir başkasını değil de kendisini en bilge olduğunu ifade ettiğini sorgulamaya başlamıştır. Sonuçta kendisi dâhil bilge olduğunu iddia eden hiç kimsenin gerçekte bir şey bilmediğinin farkına varır. Tuhaf olan kendisi dışındaki kimselerin bilmediklerinin de farkında olmadıklarıdır. Kendisinin farkı bunun bilincinde olmasıdır. Zira kimsenin bir şey bilmediği durumda bilmediğinin farkında olmak da bilgelikti ya da en azından bilgeliliğin

⁸ Eflâtun, *Birinci Alkibiades*, çev. İrfan Şahinbaş (İstanbul: MEB Yayınları, 1989), 87.

⁹ Ahmed Avni Konuk, *Mesnevî-i Ma'nevi Şerhi* (Konya: Rumi Yayınları, 2013), V/348.

¹⁰ Schumacher, *A Guide for The Perplexed*, 78.

başlangıcıydı.¹¹ Bu nedenle bilmek, bilmediğini bilmek aslında en büyük erdemdir. Zira doğru, dürüst, iyi-kötü, dindar, adil ve ölçülü olmanın ne olduğunu bilen ona göre eylemde bulunur. Çünkü bilmek, bu niteliklerin ne olduğunu anlamaktır. Erdemlerin ne olduğunu bilen zorunlu olarak onu ister. Aslında bilen insanın doğası güzeli, doğruyu istemeye meyillidir. Buna karşın kötüyü bilen de ondan uzak duracaktır. O nedenle hiç kimse aslında bilerek kötülük yapmaz. Dolayısıyla kötülüğün kaynağı bilgisizliktir. İnsan doğası gereği iyi şeyleri kötü şeylerden üstün görür. Yine iki kötü şey arasında bir seçim de yapması gerekirse herkes daha az kötü olanı seçer.¹²

'Kendini bil' öğretisi doğasına göre eylemde bulunmayı içerirken aynı zamanda 'kendine dikkat et' anlamına da gelir. Bu anlamda insanın insan olarak bireysel duygu ve arzularının karşılanması ve sağlık açısından da yapılması ya da dikkat edilmesi gereken yönleri içerir. Bu durum insanın kendine karşı sorumluluğunu oluşturur. Ancak bu öğreti özellikle Platon'dan sonra ruhun arınması için bütün bedeni arzuların bağımsız olmaya çağrı şeklinde anlaşılmasına başlanmış bilhassa bir kısım dini mistik ve tasavvufi yapılarda 'kendini bil' bir tür arınma veya daha ilerisi çileciliğe dönüştürülmüş, bu durum bir erdem olarak görülmüştür. Örneğin Antik Yunan'da Antisthenes dünya nimetlerinden uzak durmak ve kendine yeterli olmayı en yüksek ideal olarak görmüş, erdemi dünya nimetleri ve hazları karşısında bağımsız olmakta bulmuştur. Ona göre erdem arzusunun yokluğu, isteklerden bağımsız olmaktır. Hazı yadsımakla kalmayıp 'haz duymaktansa deli olmayı yeğlerim'¹³ diyerek bir yönüyle aslında doğasına ters bir düşünceyi öne sürmüştür. 'Kendini bil' öğretisinde kendi ile kastedilenin özellikle ruh olduğunu düşünenler açısından yapılması gereken ruhun arındırılmasıdır. Çünkü bedene girmekle ruh tanrısallığını kaybetmiştir. Hatta Platon açısından ruh idealar âleminde Tanrı'yı temaşa ederken maddi nesnelere dünyasına ilgi duymuş, Tanrı'da maddi nesnelere dünyasında bedeni yaratarak ruhu onda hapsedmiştir. Bir yönüyle ruhu cezalandırmıştır. Zira ruh maddi nesnelere dünyasına ilgi duyarak kendisindeki tanrısallığı kaybetmiştir. Artık o tanrısız âlemden kalamayacak, kendisi için mezar veya mağara olan bedene düşecektir.¹⁴ Bedenden kurtulup tekrar geldiği ulvî âleme yükselebilmesi için yapılması gereken bedenin tüm arzu ve isteklerinden uzak durmaktır. Benzer şekilde birçok uzak doğu dinleri, Hristiyan mistisizmi ve bazı tasavvufi yapılar da insanın doğası gereği ihtiyaç olan birçok arzu ve duygulardan tamamıyla arınıp kendi benliğine

¹¹ Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 / Sofistlerden Platon'a* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2017), 93.

¹² Platon, *Protagoras*, çev. Nurettin Kösemihal (İstanbul: Sosyal Yayınları, ts.), 78.

¹³ Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, 62.

¹⁴ Platon, *Phaidon*, çev. Hamdi Ragıp Atademir (İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001), 25.

zulmetmesini erdem olarak görmektedir. Nitekim Foucault'un da belirttiği gibi Hristiyanlık'ta çilecilik benlik ve gerçeklikten vazgeçişdir.¹⁵ Benzer şekilde İslam tasavvufi düşüncesinde de benlik ve gerçeklikten vazgeçmeye sık sık çağrı yapılır. Bununla amaçlanan şey başka bir gerçeklik düzeyine ulaşmaktır. Oysa 'kendini bil' insani duygulardan tamamen arınma yerine onları kontrol altına almak demektir. Duyguların, arzuların kontrol altına alınması, bir anlamda iç disiplin ve öz denetimdir. Bu nedenle kutsal kitaplarda nefsi öldürmek yerine daha çok onu kötü arzu ve duygulardan arındırmak öne çıkarılır. İnsanın bedeni ve nefesine karşı görevlerinin de olduğu vurgulanır. Bu ise *pathos*'un *ethos*'a dönüşmesidir. Öyleyse kendini bilmek tüm duygu ve arzulardan uzak durmak değil bu duygu ve arzuları erdeme dönüştürmektir. Yani kendini bilmek kendinden, arzu ve isteklerden vazgeçmeye değil erdemli davranmaya çağrıdır. Nitekim ölçülü olmak da en önemli erdemlerden birisidir. Şayet 'kendini bil' öğretisinde 'kendi' ile salt ruh anlaşılıp 'bil' ile kendinden vazgeçmek kastedilirse bu durum kendini bilmemeye, tanımamaya evrilir ve benliğin reddine dönüşür. Bu nedenle 'kendini bil' aynı zamanda 'kendine dikkat et' anlamını da içerir. Bu dikkat etme 'ben'in ihtiyaçlarını da ölçülü bir şekilde karşılamayı kapsar. Öyleyse 'kendini bil' kendinden vazgeçişe dönüştüğünde erdemden ziyade erdemsizliğe çağrı olur.

Sonuç olarak 'kendini bil' öğretisi ilk aşamada kendini *bilmeye* yönelik bir çağrıdır. Kendini bildikten sonra ikinci aşama olan bulmaya geçilir ki bu bulma kendindeki tanrısal özü keşfetmektir. Kendindeki tanrısal özü keşfeden ise üçüncü aşama olan *olmak* durumuna geçer. Bu durum kendi varoluşunu oluşturan insanın Sonsuz'a karşı tutkusuyula da yakından ilişkilidir. Nitekim Kierkegaard bu süreci estetik, etik ve dinsel olmak üzere birbirinden bağımsız üç alan olarak görür. Onun açısından hiyerarşik bir yapı gösteren bu alanlar arasında geçiş bir sıçrama ile olmaktadır.¹⁶

2. Bulmak Aşaması: Kendini Bilen Rabbini Bilir.

'Kendini bil' çağrısının temel aşamalarından birisi de varoluşunun somut yönünü anlayan insanın kendisindeki tanrısal özü kavraması ve bu özsel niteliğe göre söz ve eylemde bulunmasıdır. Buradaki temel amaç kendini bilen insanın doğal olanı aşarak doğaüstüne ulaşması için içsel dönüşümü gerçekleştirmesidir. Zira bilmek insanın önce kendi somut/maddi/bedeni yönünü anlamasıyla başlar. Sonra tinsel boyuta yönelir ve nihayetinde Tanrı'yı bilmeye sonuçlanır. Bu durum aslında Kierkegaard'ın *pathos* (tensel), *ethos*

¹⁵ Michel Foucault, "Technologies of The Self", *Technologies of the Self A Seminar with Michel Foucault* (USA: Massachusetts University Press, 1988), 25.

¹⁶ Søren Kierkegaard, *Concluding Unscientific Postscript to Philosophical Fragments* (Princeton: Princeton University Press, 1992), 2/198.

(tinsel) ve theos (dinsel) olarak adlandırdığı varoluşun üç aşamasıyla benzerlik arz eder. Çünkü bedeni bilmek onun estetik alan dediği pathos ile ruhu/benliği, tinsel alanı bilmek etik ve Tanrı'yı bilmek ise dinsel evreyle yakından ilişkilidir.¹⁷ Öyleyse kendini bilmek bir yönüyle Yunus Emre'nin,

Sana gel sen seni sende bulıgör

Sana bak sendeki bil kimdür indi¹⁸

Bende bakdum bende gördüm benümile ben olanı

Sûretüme cân olanı kimdüğini bildüm ahî¹⁹

dizelerinde ifade ettiği, Paracelsus'un 'insan kendini bilip iç dünyasının mahiyetini anladığında içerisinde bir tohum halinde olan tanrısal özü ve dünyanın hikmetini barındırdığını görür' şeklinde belirttiği²⁰ kendindeki tanrısal özü keşfetmektir. Bu özü keşfeden insan dolaysız bir şekilde mutlak hakikate ulaşır. Zira 'kendini bil' öğretisinde ilk nesneleştirilen duyu dünyası ve toplumsal dünya gibi en dolaysız kabul edilenler bile bu aşamada ikincil konuma itilir. Burada kendini bilmekle tinsel olanın ortaya çıkmasının arkasından daima bir devrim gelir. Artık dışarıdaki yaşam, içeridekinin bakış açısından görülür. Deyim yerindeyse Batlamyusçu merkezin yerini Kopernik'in merkezi alır.²¹

Bu süreçte insanın benliğindeki tanrısal özün farkına varması ve benliğin onunla buluşması kişiliğin en yüksek seviye ile karşı karşıya kalması demektir. Çünkü bu aşama inanma ediminin gerçekleştiği andır. Benlik kendi kendisiyle ilişki içerisinde kendisi olmak isterken onu var eden kudretin farkına varır. Var olmak için kendisi gibi sınırlı, sonlu, acz içinde olmayan bir varlığın var etmesine ihtiyaç olduğunu idrak eder. Kendi kendine yeteceği zannının tarumarlığı ile otantikliğe dönmenin arafında gider gelir. Bu yönüyle insanın kendisini bilmeye yönelik çağrı aynı zamanda inanca çağrıdır. Dolayısıyla insan kendi bilincinin farkındalığına Tanrı'nın var olduğu bilgisiyle ulaşır.²² İslam tasavvufi düşüncesinde yer alan, 'Men arefe nehsehû fekad arefe rabbehu', kendini bilen rabbini bilir, düşüncesi bu durumun yansımasıdır. Dolayısıyla 'kendini bil' öğretisi bir anlamlandırma sürecine yönelik davettir ve

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Soren Kierkegaard, *Ya /Ya Da*, çev. Nur Beier (İstanbul: Alfa Yayınları, 2020); Søren Kierkegaard, *Korku ve Titreme*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2011).

¹⁸ Tatçı, *Yunus Emre Dîvân-ı İlâhiyât*, 335.

¹⁹ Tatçı, *Yunus Emre Dîvân-ı İlâhiyât*, 301.

²⁰ Schumacher, *A Guide for The Perplexed*, 78.

²¹ Rudolf Eucken, *Yaşamın Anlamı ve Değeri*, çev. Ahu Karasulu (İstanbul: İzdüşüm, 2000), 109.

²² Aliye Çınar, "Modern Düşüncede İnsanın Kendini Bilmesi", *Muhafazakâr Düşünce Dergisi* 2/6 (2005), 117.

bu sürecin sonucunda hakikatin kavranılması umut edilir. Kendini bilme ile benliğini keşfetmeye başlayan insan süreçte dönüşmeye ve nihayetinde olmaya başlar. Zira kendini bilen, kendi varlığından emin olan, var edenin varlığına daha kolay ulaşır. Bu nedenle Descartes 'Ben kimim?' sorusundan hareketle 'düşünüyorsam var olanım' biçiminde düşünceden varlığına ulaşmış, sonra bu düşüncenin kendi sınırlı, sonlu doğasından kaynaklanamayacağından hareketle Tanrı'ya varmıştır. Nihayetinde 'ben' bilgisi Tanrı'nın bilgisi ile sonuçlanmıştır.

'Kendini bil' öğretisi hakikati dolayimsız deneyimlemeyi amaçlar. Belli bir içsel yoğunluğun sonucunda ben ve o, bilen ve bilinen ikiliği ortadan kalkar. İçsel yolculuğunu anlattığı *Confessions* adlı eserinde Augustine bu durumu, 'Tanrım, seni, hayvanlardan üstün kıldığın aklımla değil duygularımla arıyordum. Oysa sen tam da içimde, varlığımın derinliklerindeydin,' 'Sen benim içimdeyken ben kendimin dışındaydım. Seni kendimden uzakta dışarda arıyordum. Oysa sen benimle birlikteydin. Ben ise seninle değil'²³ sözleriyle ifade eder. Çok daha öncesinde Plotinus bu durumu insanın kendine dönmesi ve kendini görmesi üzerinden anlatır. Kendini daha güzel bulman için yontusunu daha güzel hale getirmek amacıyla oradan buradan yontan yontucu gibi işe yaramayan taraflarını yont, karanlığı temizleyip aydınlat. Tanrısal öz sende doğuncaya kadar kendi büstünü yontmaya devam et²⁴ biçiminde ifade eder. Plotinus ve Augustine'nin deneyiminde olduğu gibi kendini bilen insan duyuların etkisinde kalan salt bir nesne konumundan uzaklaşarak içsel dünyasından dışındaki mekâna yönelen özne olur. Süreç en yüksekte son bulur. En yüksek her zaman daha derin, daha manevi ve ulvi, daha yakındır. Aşağı olan ise daha maddi, sığ, somut, daha dışsal ve daha az yakın olandır.²⁵ En Yüksek'i deneyimleyen, bu tür içsel yoğunluk yaşayan için ben ve o, bilen ve bilinen arasında ince bir perde vardır. Kendini bilmeye çağrı aynı zamanda bu hakikat perdesini aralamaya, kaldırmaya yönelik davettir. Bu perde aralandığında bilen de bilinen de aynı olur. Perdeyi aralayan hakikatle yüz yüze kalır. Artık ben ve o, özne-nesne ayrılığı yoktur. Çünkü ondan başka hakikat yoktur. Bu nedenle kendini bilmek, gerçek Hakikat karşısında kendi varlığının da geçici olduğunu idrak etmektir. Artık gerçek olan ne evren ne de insandır. Gerçek hakikat Tanrı'dır. Bu durum aslında Mutlak Hakikatle yeniden birleşmeyi sağlar. 'Ruhumdan üfledim' ayetine dayanan tanrısal öze dönüş gerçekleşmiş olur. Tanrısal öze dönüş tüm peygamber, ahlak filozofları ve mistik düşünürlerin öğretilerinin temel amacıdır. Zira bütün bunlar insanın dikkatini

²³ Saint Augustine, *The Confessions of Saint Augustine*, çev. Edward B. Pusey (New York: The Modern Library, 1949), 44.

²⁴ Plotinus, *The Enneads*, çev. Stephen MacKenna (London: Faber and Faber Limited, ts.), 63.

²⁵ Schumacher, *A Guide for The Perplexed*, 41-43.

maddeden manaya çevirip asıl olana uygun hareket etmeye davet etmiştir. O halde kendini bil, fiziki olandan metafiziğe yönelmeye çağrıdır ve Âşık Mahzuni Şerif'in *Zevzek* türküsünde;

Kendini bilmeyen eli ne bilsin

Kendini bilmeyen halkı ne bilsin

Kendini bilmeyen Hakk'ı ne bilsin

şeklinde dile getirdiği gibi bu çağrıya olumlu cevap Hakk'ı bilmekle sonuçlanır. Burada kendisindeki tanrısal özü yakalamak veya mutlak hakikat ile karşılaşmak büyük çaba ve öz denetim gerektirir. Sonuçta ortaya çıkacak hakikate varış salt entelektüel onaydan ziyade iradi bir karardır. Perdenin bir tık ötesini yakalamak belki de Kierkegaard'ın "sıçrama" olarak gördüğü şeydir. Bir anlamda kendi kendini olumlamadır. Nitekim onun da belirttiği gibi dünyevî yaşam (geçicilik) en yüksek ifadesini sonsuzluk beklentisinde ya da sonsuzluğun varlığında bulur.²⁶

'Kendini bil' öğretisiyle önce tensel boyutuna yönelen ve sonrasında dinsel alanda, benliğinde yer alan tanrısal özü keşfeden insan hakikatle yüz yüze kaldığında onun için son bir aşama kalmıştır. Bu hakikatin varlığını onaylamak ve bu hakikat karşısında kendi varlığını nereye konumlandıracağını farkına varmaktır. Ben bunu olmak aşaması olarak adlandırıyorum.

3. Olmak Aşaması: Kendini Bilen Haddini Bilir.

İnsan kendinden başlayan bilme sürecinde benliğindeki tanrısal özü fark edip gerçek hakikatle yüz yüze kaldığında yeniden ben ve o, bilen ve bilinen arasında ilişkiyi sorgular, bu ilişkide ben ve o arasındaki ontolojik durumu anlamaya çalışır. Bu durum aynı zamanda ben ile ben-olmayan arasındaki ilişkinin niteliğini de belirler. Ben'in, ben olmayanla ilişkisi, ben'in gerçekte ben olmayan olarak görülen evrenle birlikte asıl olan O' dan farklı olmadığı, O, olmadan benin olamayacağını anlar. Bir yönüyle kendi sınırlılığını, varoluşu için başka bir varlığa ihtiyaç olduğunu idrak eder. Öyleyse insan kendini bilmekle varlık kategorisinde yer alan her varlığın konumunu yeniden şekillendirir. Bu şekillendirmede Tanrı-evren-insan ilişkisi tekrar konumlandırılır. İlişkiyi oluşturan her üç unsurun da yeri kendi özsel niteliğine göre anlamlandırılmalıdır. Zira her varlığın kendi doğasına göre sınır ve sınırsızlıkları vardır. Doğalarına göre oluşturulmayan ilişkide birbirlerinin alanlarına müdahale söz konusu olur ki bu durum haddi aşmayla doğrudan ilişkilidir. Zira ilişkide gerçek hakikat olan Tanrı'yı temel alıp ilişkiyi oluşturan

²⁶ Soren Kierkegaard, *Günlüklürden ve Makalelerden Seçmeler*, çev. İbrahim Kapaklıkaya (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 233.

diğer unsurlar buna göre konumlandırıldığında herhangi bir sorun ortaya çıkmamaktadır. Fakat evren ya da insanı merkeze yerleştirip gerçek hakikat bu ilişkide saf dışı edildiğinde burada haddi aşma söz konusu olmaktadır. Kuşkusuz insanın kendini bilmesi ve bu yolda ortaya koyduğu düşünce etkinliği doğal bir durumdur. Ancak Eucken'in de belirttiği gibi insan tüm gerçekliği kendine çekip kendi damgasını tüm alana vurmak istediğinde evrenin esas kaynağı olduğunu iddia eder hale gelir ki bu tür bir iddia ne kadar ciddiye alınabilir? Elbette bilme etkinliği olarak düşünce ilk biçimiyle insanda başlar ancak aynı zamanda kendi aleyhine de döner.²⁷ İnsan bu anlamda kendini her şeyin merkezine yerleştirip her şeyi kendi üzerinden anlamlandırıldığında perdenin gerisini göremediğinden mutlak hakikat olarak kendini görür. Sınır bilinemeyince benlik fetişleştirilmekte, bir yönüyle Tanrı'nın yerini almaya yönelmektedir. Foucault, 'kendini bil' Antik Yunan'da aynı zamanda Tanrı olmadığının farkında ol demektir,²⁸ derken bu duruma dikkat çekmektedir.

Haddini bilmek, varlık kategorisinde her bir varlığı kendi konumuna göre değerlendirmektir. Varlıkları kendi konumlarına göre değerlendirmek onları tamamen birbirinden bağımsız ele almak değildir. Şayet Tanrı, insan ve evrenden, insan ve evren de Tanrı'dan bağımsız değerlendirilirse varoluş tam olarak anlamlandırılmaz. Zira insan ve evren tanrısallığın sergilendiği, tanrısızlıkta tecelli ettiği, açıldığı temel iki alandır. Diğer yandan insan da tanrısızlıkta nitelikleri anlayan, takdir eden bu somutlaşmayı, açılmayı anlamlandıran varlıktır. Gusdorf'un ifadesiyle mistisizmde olduğu gibi insanı Tanrı'da eritip evreni inkâr etmek; panteizmde olduğu gibi evren ve insanı Tanrı'da eritmek; ateizmde olduğu gibi evren ve insanda Tanrı'yı eritip insanı evrenin içine atmak ya da deizmde olduğu gibi Tanrı'yı âlemin ötesine atıp emekliye ayrılmış varlık konumuna indirgemek doğru değildir.²⁹

'Kendini bil' yerini, sınırını, sonluluğunu daha doğrusu Tanrı olmadığını bil anlamına gelir ve Tanrı ile ilişkisini buna göre şekillendir anlamını taşır. Yani kendini bil açıkça sen Tanrı değilsin, demektir. Her şeyi bilme umudunun vehmine kapılarak Protagoras ile özdeşleşen söylevde olduğu gibi her şeyin ölçüsü olarak kendini görme demektir. Kur'an böyle bir hadsizliği firavunlaşma olarak görür. Düşünce tarihinde özellikle aydınlanmayla birlikte her şeyi bilebileceği zannına kapılan insan kendisine duyduğu aşırı öz güvenle birlikte kendi sonlu ve sınırlılığını unutarak aşkın varlığı öldürüp kendi tanrılığını ilan etmiştir. Haddi aşma olarak görülebilecek bu tutumla insan

²⁷ Eucken, *Yaşamın Anlamı ve Değeri*, 46.

²⁸ Foucault, "Technologies of The Self", 19.

²⁹ George Gusdorf, *İnsan ve Tanrı*, çev. Zeki Özcan (Bursa: Emin Yayınları, 2013), 43.

Tanrı'yı yok ettiği zannına kapılıp kendisini her şeyin merkezine konumlandırmıştır. Bu durum kendi sınırlılığını tam olarak bilmekten kaynaklanmaktadır. Oysa insan kendini tam olarak bilseydi kendi ben'ini yükseltip tanrılaştırmasının da İsa örneğinde olduğu gibi Tanrı'nın insanileştirmesinin de doğru olmadığını anlardı. Bu yüzden olma aşaması haddin bilindiği; eksikliğin, kendi başına var olamayışın, var ediciye muhtaç oluşun idrak edildiği aşamadır. Tüm bunların farkına varan varlık kendi kendine varoluşunun imkânsızlığını anlayacak, sonluluğun karşısında sonsuzu, sınırlılığı karşısında sınırsızı, acziyeti karşısında mutlak kudreti idrak edecektir. Mutlak kudretle ilişkide sınırlar gözetildiğinde her şeyin ölçüsü sınırlı, sonlu olan değil mutlak kudret sahibi olan varlık olacaktır. Artık erdem onun emir ve yasaklarında görülecektir. Bu durum erdemin kaynağına bir açıdan tanrısal buyrukları yerleştirmek demektir.

Olma aşamasında mutlak kudretle kurulan ilişkide bilen ile bilinen arasındaki konum her ikisinin aynı olduğu değil birbirlerinin aynası olduğu üzerinden temellendirilirse doğru bir yaklaşım sergilenmiş olacaktır. Özellikle ilahi dinlerde insanın Tanrı'nın suretinde yaratıldığı düşüncesi bu ayna durumunu ifade etmektedir. Bu durum aynı zamanda halife, asıl-vekil ilişkisini de yansıtmaktadır. Sorun birbirinin aynası olan Tanrı ile insan ilişkisinde insanın Tanrı'nın aynası olmaya çalışmasıdır.³⁰ Bilenin aynı zamanda bilinen de olmasıdır. Âşık-maşuk ilişkisinde hem âşık hem maşuk olmaya yeltenmesidir. Kısaca haddini bilmeden tanrılaşmasıdır. Tanrısal sıfatlarla bezenen insanın halifesi olduğu varlığın yerine göz dikmesidir. Oysa her ne kadar benzer sıfatlara sahip olsa da sıfatlar bulunduğu varlığın doğasına göre anlam kazanır. O nedenle aynı sıfat Tanrı için kullanıldığında insan için kullanıldığından daha farklı anlam ifade eder. Çünkü her iki varlığın doğası birbirinden farklıdır. Şayet aynı sıfatı sınırsız ve sonsuz olan için kullanırsanız yüklenen nitelik sonsuz ve sınırsız anlamını kazanacaktır. Sonlu ve sınırlı olan varlık için kullanırsanız yüklenen nitelik sonlu ve sınırlılığı ifade edecektir. Örneğin bilme niteliğini Tanrı'ya yüklediğinizde sonsuz ve mükemmel bilgeliği içerecektir. Aynı niteliği insana yüklediğinizde bilmek sınırlı ve çabayla elde edilen olacaktır. Diğer tüm nitelikler için aynısını söyleyebiliriz. Öyleyse insan kendisini bildiğinde sınırlılığını, sonluluğunu anlayacak, kendi varlık kategorisindeki haddini bilecektir. Bu durum aynı zamanda onun olmuşluğunu, kemalini ortaya çıkaracaktır. İnsanın kemali sırasıyla önce somut evrene, kendi bedenine, içsel boyutuna yani tinsel yönüne, daha sonra Ben'indeki tanrısal özü kavraması ve gerçek hakikati keşfetmesi neticesinde varlık kategorisinde kendi yerini bilmesi ve buna göre davranmasıyla mümkündür. Zira kendini bilmek aynı zamanda kendine sınır çizmektir. Bu

³⁰ Nusret Çam, *Aşk Dini* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011), 253.

durumda Delphoi tapınağındaki çağrı haddini bilmeye dönüşmektedir. Bu anlamda kendini bilen insan olması gereken ile olmaması gereken arasındaki ayrımın farkına varır. Bu ayrımın farkına vardığında olmaması gerekenden uzaklaşıp olması gerekene doğru dönüş süreci başlar. Esas varlığın kendisi olmadığı ve geçici olduğunun farkına varır. Bu durum aynı zamanda insanın sonsuzun, sınırsızın karşısında kendini eritmesi yok etmesi demek değildir. Yani dini tasavvufi yapılarda olduğu gibi köle konumuna indirmesi değildir. Halife olduğunun bilincine varmasıdır. Tanrı karşısında kendisini insanın kendisini tamamen eritip köle konumuna düşürmesi de aydınlanma felsefesi sonrasında olduğu gibi Tanrı karşısına bir güç olarak çıkıp onu tamamen yok etmesi de hadsizlik, sınırını bilmemek, kendini tanımamak demektir. Panteizmde olduğu gibi evrende Tanrı'yı eritmek ise onu Tanrılık vasfından uzaklaştırmak demektir. O yüzden kendini bilmek, neyi bilip bilemeyeceğinin de farkına varmaktır. Tanrı-evren-insan ilişkisini doğru konumlandırmaktır. Sonluyken sonsuzlaşmak, sınırlıyken sınırsızlaşmak, basitken ulvileşmek, özüne dönmektir.

Sonuç

Düşünce tarihinde özellikle Sokrates ile özdeşleşen 'Kendini Bil' öğretisi özellikle insanın yüzünü evrenden kendi içsel dünyasına çevirmesine yönelik bir çağrı olmuştur. Bu çağrı ile amaçlanan şey insanın öncelikle kendi doğasını bilmesi ve bu doğasına göre eylemde bulunmasıdır. İnsanın doğasına uygun eylemde bulunması ise onun erdemini oluşturmaktadır. Bu anlamda bu çağrının birinci amacı; erdemli bireyler oluşturmak, insanda doğal olarak bulunan duygu ve arzuların ölçülü bir şekilde kullanılmasını sağlamaktır. Daha doğrusu duygu ve arzuları erdeme dönüştürmektir.

'Kendini bil' çağrısı ikinci olarak kendi içsel dünyasındaki tanrısal özü bulmaya, insanın tanrısal yönünü keşfetmeye çağrıdır. Bu yönüyle bu davet aynı zamanda inanca çağrıdır. 'Kendini bilen Rabbin bilir', düşüncesi bu anlayışın yansımasıdır. Buradaki temel amaç insanın mutlak hakikate ulaşmasını sağlamaktır. Dolayısıyla çağrı fizikten aşamalı bir şekilde metafiziğe ulaşmayı amaçlar. Bunun için büyük bir çaba ve öz denetim gerekir. İnsan kendi içsel dünyasındaki tanrısal izi kavrayınca anlamlandırma süreci tersine işlemeye başlar. Başlangıçta evrenin merkezine kendini koyan insan her şeyi kendisi üzerinden anlamlandırırken mutlak hakikatle yüz yüze geldiğinde kendinin sonlu ve sınırlı olduğunun farkına varır. Artık merkezde sonsuz, sınırsız olan mutlak hakikat yer alır. Bu kez varoluş Tanrı merkezli açıklanır.

Üçüncü olarak 'kendini bil' çağrısı varlık kategorisinde yer alan her varlığı kendi ontolojik konumu içerisinde değerlendirmeyi amaçlar. Tanrı-evren-insan ilişkisinin niteliği bu şekilde oluşturulur. Buna göre bu ilişkinin temeli olan

mutlak hakikat karşısında insan kendi sınırlılıklarının farkına varmalıdır. Bu çağrı ile özellikle amaçlanan şey insanın kendi sınırlılığını idrak etmesi ve nihayetinde Tanrı'nın tahtına göz dikmemesidir. Böyle bir tutum haddi aşmak olarak görülür. O yüzden insanın kendini bilmesi, benliğini fetişleştirmeyip bir anlamda Tanrı olmadığını farkına varmasıdır. Her şeyin ölçüsünün insan değil aynı zamanda Tanrı'nın da olduğunun unutulmamasına, Tanrı olmaksızın kendi varoluşunun imkânsızlığına, mutlak kudret karşısında acziyetine, zayıflığına ve bunun fark edilmesine yönelik çağrıdır. Bütün bu fark edişler sonuçta insanı kendi doğasına göre eylemde bulunmaya sevk edecek ve neticede erdemli bir yaşam sunacaktır. Çünkü varlığın doğasına göre eylemde bulunması onun erdemini oluşturur.

Kaynakça / References

- Aristotle. *Metaphysics*. London: George Bell and Sons, 1896.
- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi 2 / Sofistlerden Platon'a*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2017.
- Augustine, Saint. *The Confessions of Saint Augustine*. trans. Edward B. Pusey. New York: The Modern Library, 1949.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2013.
- Çam, Nusret. *Aşk Dini*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2011.
- Çınar, Aliye. "Modern Düşüncede İnsanın Kendini Bilmesi". *Muhafazakar Düşünce Dergisi* 2/6 (2005), 107-120.
- Eflâtun. *Birinci Alkibiades*. çev. İrfan Şahinbaş. İstanbul: MEB Yayınları, 1989.
- Eucken, Rudolf. *Yaşamın Anlamı ve Değeri*. çev. Ahu Karasulu. İstanbul: İzdüşüm, 2000.
- Foucault, Michel. "Technologies of The Self". *Technologies of the Self A Seminar with Michel Foucault*. USA: Massachusetts University Press, 1988.
- Gusdorf, George. *İnsan ve Tanrı*. çev. Zeki Özcan. Bursa: Emin Yayınları, 2013.
- Kierkegaard, Søren. *Concluding Unscientific Postscript to Philosophical Fragments*. Princeton: Princeton University Press, 1992.
- Kierkegaard, Soren. *Günlüklürden ve Makalelerden Seçmeler*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Anka Yayınları, 2005.
- Kierkegaard, Soren. *Korku ve Titreme*. çev. İbrahim Kapaklıkaya. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları, 2011.
- Kierkegaard, Soren. *Ya /Ya Da*. çev. Nur Beier. İstanbul: Alfa Yayınları, 2020.
- Konuk, Ahmed Avni. *Mesnevî-i Ma'nevi Şerhi*. Konya: Rumi Yayınları, 2013.
- Platon. *Phaidon*. çev. Hamdi Ragip Atademir. İstanbul: Sosyal Yayınları, 2001.
- Platon. *Protagoras*. çev. Nurettin Kösemihal. İstanbul: Sosyal Yayınları, ts.
- Plotinus. *The Enneads*. çev. Stephen MacKenna. London: Faber and Faber Limited, ts.
- Rousseau, Jean Jacques. *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kökeni*. çev. Ertuğ Ergün. Ankara: Yeryüzü Yayınevi, 2003.
- Schumacher, E. F. *A Guide for The Perplexed*. London: Cox & Wyman Ltd, 1986.

Şeriati, Ali. *Kendini Bilmek*. çev. Selim Naci Karaarslan. Ankara: Endişe Yayınları, 1990.

Şimşek, İsmail. *Düşünce Tarihinde Tanrı'nın Özgürlüğü Sorunu*. Ankara: Elis Yayınları, 2017.

Tatçı, Mustafa. *Yunus Emre Dîvân-ı İlâhiyât*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2012.

Topaloğlu, Aydın. *Filozofların Tanrısı: Teistik Perspektif*. İstanbul: Ufuk Yayınları, 2014.

